Valiokunnan lausunto StVL 13/2026 vp– K 2/2026 vp

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomus eduskunnalle 2026

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomus eduskunnalle 2026 (K 2/2026 vp): Asia on saapunut sosiaali- ja terveysvaliokuntaan lausunnon antamista varten. Lausunto on annettava työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:
- yhdenvertaisuusvaltuutettu Rainer Hiltunen, yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto
- neuvotteleva virkamies Kirsi-Maria Malmlund-Laakso, sosiaali- ja terveysministeriö
- erityisasiantuntija Jenni Krogell, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL)
- erityisasiantuntija Kirsi Marttinen, SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
- pääsihteeri Anni Kyröläinen, Vammaisfoorumi ry

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Nelivuosittain eduskunnalle annettavassa kertomuksessaan yhdenvertaisuusvaltuutettu nostaa esiin keskeisiä ongelmia kaikilla valtuutetun toiminta-alueilla ja antaa eduskunnalle suosituksia yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi. Sosiaali- ja terveysvaliokunta pitää kertomusta tärkeänä kokonaisuutena, joka tekee näkyväksi syrjintään, eriarvoisuuteen sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen liittyviä haasteita suomalaisessa yhteiskunnassa.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta keskittyy lausunnossaan erityisesti kertomuksen osiin, jotka liittyvät yhdenvertaisuuteen sosiaali- ja terveyspalveluissa, vammaisten henkilöiden asemaan sekä yhdenvertaisuusvaltuutetun ihmiskaupparaportoijan ja naisiin kohdistuvan väkivallan raportoijan tehtäviin.

Vammaisten henkilöiden asema ja oikeudet

Yhdenvertaisuusvaltuutettu nostaa kertomuksessaan esille vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseen ja uuden vammaispalvelulain soveltamiseen liittyviä huomioita. Uusi

vammaispalvelulaki tuli voimaan vuoden 2025 alussa. Lain tarkoituksena on muun muassa toteuttaa vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja turvata laadultaan hyvät palvelut. Lain voimaantulon jälkeen soveltamisalapykälään lisättiin niin sanottu elämänvaiherajaus, joka tuli voimaan 1.1.2026 alkaen. Elämänvaiherajauksen tarkoitus on erottaa tiettyyn elämänvaiheeseen, kuten vanhuuteen, tavanomaisesti kuuluva avun ja tuen tarve vammasta tai sairaudesta johtuvasta avun tarpeesta ja siten säilyttää vammaispalvelulaki erityislakina, joka turvaa vammaisten henkilöiden palvelut. Uudessa vammaispalvelulaissa korostetaan aiempaa vahvemmin sosiaalihuoltolain mukaisten palvelujen ensisijaisuutta.

Myönteisenä seikkana kertomuksessa todetaan se, että uusi vammaispalvelulaki ottaa paremmin huomioon aiemmassa lainsäädännössä väliinputoajiksi jääneet autistit, neurokirjolla olevat ihmiset sekä lievästi kehitysvammaiset henkilöt. Toisaalta yhdenvertaisuusvaltuutettu suhtautuu kriittisesti vammaispalvelulain elämänvaiherajaukseen ja toteaa pitävänsä suurena riskinä lain soveltamisessa sitä, että elämänvaiherajauksen perusteella ikääntyneet vammaiset henkilöt jätetään kustannussyistä vammaispalveluiden ulkopuolelle. Valtuutettu kiinnittääkin huomiota siihen, ettei hyvinvointialueiden taloudellinen tilanne saa vaikuttaa vammaisten henkilöiden perusoikeuksien toteutumiseen, ja suosittaa, että valtioneuvoston on seurattava uuden vammaispalvelulain sekä erityisesti siihen sisältyvän elämänvaiherajauksen soveltamista. Valtuutettu toteaa myös, ettei vammaispalveluiden saajien piirin laajentuminen Suomen väestörakenteen muuttuessa saa johtaa siihen, että kaikkien vammaisten henkilöiden palveluita heikennetään olennaisesti niin, että palvelut eivät vastaisi heidän tarpeisiinsa edes kohtuullisella tasolla. Lisäksi valtuutettu suosittaa, että valtion on huolehdittava riittävien resurssien kohdentamisesta vammais- ja sosiaalipalveluihin niin, että vammaisten henkilöiden tarpeisiin vastataan.

Valiokunta pitää valtuutetun suosituksia kannatettavina ja toteaa, että valiokunta on itsekin vammaispalvelulain muuttamista koskevassa mietinnössään (StVM 26/2025 vp) pitänyt tärkeänä seurata ja arvioida vammaispalvelulain soveltamisalan täsmentämisen vaikutuksia ja lain toimivuutta sen varmistamiseksi, että vammaisten henkilöiden oikeudet toteutuvat. Valiokunta on korostanut vammaispalvelulakia koskevissa mietinnöissään (StVM 28/2024 vp, StVM 26/ 2025 vp) myös sitä, että valtioneuvoston on varmistettava hyvinvointialueille riittävät resurssit vammaisten henkilöiden palvelujen turvaamiseksi.

Sosiaali- ja terveysministeriöltä saadun selvityksen mukaan ministeriö antaa hyvinvointialueille kattavaa toimeenpanon tukea ja ohjausta viranomais- ja sidosryhmäyhteistyössä edistääkseen vammaispalvelulain hyvää soveltamista (muun muassa soveltamisohjeet, koulutukset). Lisäksi ministeriö on käynnistänyt vuonna 2025 hankkeen, jolla seurataan uuden vammaispalvelulain tavoitteiden toteutumista. Seurantahanketta toteuttaa Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) vuoden 2027 loppuun asti. THL julkaisi 13.8.2026 hankkeen väliraportin (Uuden vammaispalvelulain toimeenpano ja vammaispalveluiden tilanne vuonna 2025. Tuloksia hyvinvointialueiden seurantakyselystä. Työpaperi 26/2026.), jonka mukaan useimpien vammaispalveluiden järjestäminen sujui hyvinvointialueiden arvion mukaan ilman merkittäviä ongelmia, mutta toimeenpanossa on myös haasteita liittyen erityisesti resurssien riittävyyteen, henkilöstön saatavuuteen sekä soveltamiskäytäntöjen vakiintumiseen. Lisäksi sosiaali- ja terveysministeriö on selvittänyt ruotsinkielisten vammaispalvelujen saatavuutta osana ruotsinkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuutta koskevaa selvitystä (Utredning av hur

tjänsterna på svenska förverkligas i tvåspråkiga välfärdsområden. Social- och hälsovårdsministeriets rapporter och promemorior 2026:26). Selvityksen tulosten perusteella yhdenvertaisten palvelujen turvaaminen edellyttää valtakunnallisen seurannan jatkamista, hyvinvointialueiden yhteistyön vahvistamista, toimivia yhteisiä palvelusopimuksia sekä toimia henkilöstön kielitaidon ja erityisosaamisen vahvistamiseksi. Valiokunta pitää myönteisenä sitä, että ministeriö on käynnistänyt vammaispalvelulain toteutumista ja vammaispalvelujen saatavuutta koskevan seurannan. Valiokunta pitää seurannan jatkamista tärkeänä ja korostaa selvityksissä esiin nousseiden kehittämistarpeiden ja suositusten huomioimista jatkossa vammaispalvelulain toimeenpanossa.

Muut sosiaali- ja terveyspalvelujen yhdenvertaisuuteen liittyvät huomiot

Kertomuksessa nostetaan esille sosiaali- ja terveyspalvelujen digitalisointiin liittyviä näkökohtia. Myönteisenä seikkana yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, että sähköisen asioinnin mahdollistaminen ja käytön lisääminen parantavat monien mahdollisuuksia saada palveluja ja tietoa sekä osallistua yhteiskunnan toimintoihin. Digitalisaation edistäminen voi myös vahvistaa vammaisten henkilöiden itsenäisyyttä ja itsemääräämisoikeutta. Valtuutettu kuitenkin huomauttaa, että tämä edellyttää, että digitaaliset palvelut ja sovellukset suunnitellaan johdonmukaisesti mahdollisimman helppokäyttöisiksi ja niiden saavutettavuus varmistetaan poikkeuksetta jo suunnittelun alkuvaiheesta lähtien. Valtuutetun suosituksen mukaan yhdenvertaisuuden vaikutusarviointia on edellytettävä kaikissa julkisen sektorin tekoälyhankkeissa ja -hankinnoissa. Lisäksi valtioneuvoston on valtuutetun mukaan turvattava kaikille yhdenvertainen viranomaisasiointi, mihin liittyen valtuutettu suosittaa saavutettavuuden varmistamista, kun digitaalisia palveluita suunnitellaan ja kehitetään, sekä monikanavaisen viranomaisasioinnin mahdollisuuksien turvaamista. Valiokunta yhtyy yhdenvertaisuusvaltuutetun suosituksiin. Vastaavia huomioita on nostettu esiin myös Vanhusasiavaltuutetun kertomuksessa eduskunnalle (K 3/2024 vp), ja valiokunta on itsekin korostanut asiakkaiden palvelujen saavutettavuutta sekä sitä, että asiakkailla tulee olla mahdollisuus asioida viranomaisessa myös muutoin kuin sähköisesti (esim. StVM 29/2022 vp, StVM 16/2025 vp ja StVM 19/2025 vp). Valiokunta pitää tärkeänä, että valtuutetun suositukset otetaan huomioon sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaistoiminnassa ja että ne johtavat konkreettisiin toimenpiteisiin yhdenvertaisen viranomaisasioinnin turvaamiseksi.

Kielellisten oikeuksien toteutumisen osalta valtuutettu kiinnittää huomiota saamenkielisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin, joiden kehittämisen merkittävimpänä esteenä valtuutettu pitää saamen kielten taitoisten sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden puutetta. Valtuutettu suosittaa saamen kielten taitoisten sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden koulutuksen lisäämistä entisestään. Lisäksi valtuutettu korostaa sitä, että sosiaali- ja terveysalan houkuttelevuutta Suomessa on vahvistettava, jotta koulutettu henkilöstö saadaan pysymään maassa. Valiokunta pitää tärkeänä, että saamelaisten kielelliset ja kulttuuriset oikeudet toteutuvat palveluissa, ja pitää valtuutetun suosituksia tältä osin huomionarvoisina.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu suosittelee kertomuksessaan kokonaisvaltaisen kansallisen sateenkaaripoliittisen toimenpideohjelman sekä kokonaisvaltaisen kansallisen rasisminvastaisen toimenpideohjelman laatimista valtioneuvoston toimesta. Valtuutettu toteaa, ettei seksuaalivähemmistöjen yhdenvertaisuus edelleenkään toteudu täysimääräisesti, ja katsoo, että

eri-ikäiset seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ihmiset on otettava huomioon muun muassa terveyttä ja hyvinvointia koskevissa palveluissa nykyistä paremmin. Tähän liittyen valiokunta toteaa, että myös THL:n kouluterveyskyselyn tulokset tuovat esiin sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten heikomman hyvinvoinnin verrattuna cis- ja heteronuoriin. Syrjintään liittyen valtuutettu nostaa kertomuksessaan esiin myös vähemmistöihin kohdistuvan vihapuheen yleistymisen yhteiskunnassa. Valiokunta pitääkin myönteisenä sitä, että valtioneuvosto hyväksyi 5.9.2024 toimenpideohjelman rasismin torjumiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Lakiesitysten yhdenvertaisuusvaikutusten huomiointi

Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiinnittää kertomuksessaan huomiota siihen, että lainsäädännön uudistuksissa ei ole tehty kattavaa yhdenvertaisuusvaikutusten ja eri lakiesitysten yhteisvaikutusten arviointia. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on kiinnittänyt huomiota vaikutusarvioinnin puutteisiin ja sirpalemaisuuteen erityisesti muun muassa sosiaaliturvaan ja sosiaali- ja terveydenhuoltoon liittyvissä uudistuksissa. Kertomuksessa todetaan, että puutteet yhdenvertaisuusvaikutusten arvioinnissa heikentävät myös eduskunnan perustuslaillista oikeutta päättää lainsäädännöstä, koska eduskunta ei saa riittäviä tietoja arvioida lakiesityksen kaikkia vaikutuksia. Sosiaali- ja terveysvaliokunnan näkemyksen mukaan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnan on tarpeen kiinnittää mietinnössään huomiota yhdenvertaisuusvaltuutetun suositukseen siitä, että eduskunnan on varmistettava, että sen käsittelemissä lakiesityksissä on riittävästi arvioitu perus- ja ihmisoikeuksien yhdenvertaista ja syrjimätöntä toteutumista, jotta uudistusten yhteisvaikutukset voidaan ottaa päätöksenteossa huomioon. Sosiaali- ja terveysvaliokunta yhtyy yhdenvertaisuusvaltuutetun suositukseen ja korostaa yhdenvertaisuusvaikutusten ja yhteisvaikutusten arvioinnin merkitystä lainvalmistelussa. Valiokunta on kiinnittänyt myös aiemmissa mietinnöissään (esim. StVM 8/2023 vp, StVM 22/2024 vp) huomiota yhteisvaikutusten arvioinnin tarpeisiin lainsäädäntöhankkeissa, kun samaan aikaan tehdään muutoksia useampiin lakeihin. Sosiaali- ja terveyspalveluihin ja toimeentuloturvaan tehdyillä muutoksilla ja leikkauksilla on yhteisvaikutuksia ja kasautuvia vaikutuksia samojen ihmisryhmien ja perheiden toimeentuloedellytysten toteutumiseen, ja ne koskettavat erityisesti haavoittuvassa asemassa olevia väestöryhmiä.

Muut huomiot

Ihmiskaupparaportoijan tehtäväänsä liittyen yhdenvertaisuusvaltuutettu kiinnittää kertomuksessaan huomiota hyvinvointialueiden työhön ihmiskaupan uhrien auttamiseksi. Hyvinvointialueilla on kertomuksen mukaan erilaisia käytäntöjä ihmiskaupan uhrien auttamiseksi, eikä ihmiskaupan uhrien auttamisesta sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa ole erillistä sosiaali- ja terveysministeriön antamaa ohjetta tai ohjausta. Keskitettyjen ohjeiden puuttuessa yksi keskeinen riski on, että osaaminen, ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään ohjaaminen ja auttamisjärjestelmän kanssa tehtävä yhteistyö vaihtelevat alueittain sekä työntekijän osaamisen ja mahdollisuuksien mukaan. Valtuutettu toteaa, että ihmiskaupan uhrien tunnistaminen ja auttaminen hyvinvointialueilla edellyttää valtakunnallista ohjeistusta, ja suosittaa, että sosiaali- ja terveysministeriön on otettava vahvempi vastuu ihmiskaupan uhrien tunnistamista ja auttamista koskevasta ohjauksesta hyvinvointialueilla. Lisäksi ihmiskaupan

uhrien auttaminen on sisällytettävä valtuutetun suosituksen mukaan nykyistä vahvemmin osaksi hyvinvointialueiden väkivallan vastaista työtä.

Valtuutettu kiinnittää huomioita myös siihen, että ihmiskauppa voi kohdistua monenlaisissa tilanteissa oleviin lapsiin. Ihmiskaupan ja hyväksikäytön tunnistaminen on viranomaisten vastuulla, ja ammattilaisten on osattava tunnistaa haavoittuvuustekijöitä, sillä lapsi tai nuori tunnistaa harvoin joutuneensa hyväksikäytön kohteeksi. Valtuutetun suosituksen mukaan sosiaali- ja terveysministeriön on huolehdittava, että sosiaali- ja terveydenhuoltohenkilöstölle laaditaan koulutuskokonaisuus sekä ohjeet lapsia ja nuoria koskevasta hyväksikäytöstä ja ihmiskaupasta. Lisäksi valtuutetun mukaan ihmiskauppa on sisällytettävä niin sanotun Barnahus-lain soveltamisalan piiriin.

Valiokunta pitää tärkeänä, että osaamista ihmiskaupan tunnistamisesta vahvistetaan ja että uhrien auttamiseen ja hyväksikäytön ennaltaehkäisemiseen panostetaan systemaattisesti. Valiokunta pitääkin tärkeänä, että yhdenvertaisuusvaltuutetun suositukset huomioidaan sosiaali- ja terveysministeriössä sekä hyvinvointialueilla. Valiokunta pitää myönteisenä sitä, että eduskunnalle annetussa hallituksen esityksessä laiksi lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä avustavista terveydenhuollon yksiköistä (HE 63/2026 vp) on jo huomioitu valtuutetun suositus siitä, että ihmiskauppa on sisällytettävä niin sanotun Barnahus-lain soveltamisalan piiriin.

Naisiin kohdistuvan väkivallan raportoijan tehtäväänsä liittyen yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, että nykyiset rakenteet ja palvelujärjestelmä ovat riittämättömiä väkivallan vastaisessa työssä. Valtuutetun mukaan viranomaisten toiminnassa ja lainsäädännössä on selkeitä puutteita eikä naisiin kohdistuvan väkivallan vakavuutta tunnisteta. Suomelta myös puuttuu valtakunnallinen, yhdenmukainen ja sukupuolisensitiivinen riskinarviointi- ja turvallisuudenhallinnan malli. Valtuutettu suosittelee, että väkivallan vastaisesta työstä säädetään rakennelailla, jonka avulla varmistettaisiin hyvinvointialueiden ja kuntien roolit ja vastuut sekä vahvistettaisiin järjestöjen asemaa väkivallan vastaisessa työssä. Osaksi rakennelain soveltamisalaa on valtuutetun mukaan sisällytettävä myös ihmiskaupan uhrien auttaminen. Valtuutettu myös suosittelee, että väkivallan riskinarvioinnista ja turvallisuudenhallinnasta säädetään laissa. Lisäksi Suomessa pitäisi olla valtuutetun mukaan kansallinen vakavia väkivaltatapauksia koskeva tutkimustoiminto, jonka kautta pystyttäisiin kehittämään väkivallan ehkäisyä ja riskinarviointia. Valiokunta pitää tärkeänä kehittää naisiin kohdistuvan väkivallan tunnistamista viranomaisten toiminnassa sekä turvata väkivallan vastaisen työn vaikuttavuus. Valiokunta pitääkin tähän liittyen yhdenvertaisuusvaltuutetun suosituksia huomionarvoisina. Valiokunta kiinnittää yhdenvertaisuusvaltuutetun tavoin huomiota myös tietopohjan vahvistamisen tärkeyteen, jotta naisiin kohdistuvaa väkivaltaa voidaan ehkäistä tehokkaasti.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Sosiaali- ja terveysvaliokunta esittää,

että työelämä- ja tasa-arvovaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Valiokunnan lausunto StVL 13/2026 vp

Helsingissä 14.10.2026

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Krista Kiuru sd
jäsen Kim Berg sd
jäsen Maaret Castrén kok
jäsen Bella Forsgrén vihr
jäsen Hanna-Leena Mattila kesk
jäsen Aino-Kaisa Pekonen vas
jäsen Minna Reijonen ps
jäsen Anne Rintamäki ps
jäsen Pia Sillanpää ps
jäsen Oskari Valtola kok
jäsen Ville Väyrynen kok
jäsen Henrik Wickström r
varajäsen Hanna Laine-Nousimaa sd
varajäsen Laura Meriluoto vas

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Pirjo Kainulainen